

ЈОВАН ДЕЛИЋ

ИВО ТАРТАЉА (1930–2020)

„Мртвом се вуку реп мјери”, каже наш народ, сумњичав у репутацију и статус које човјек има за живота. Тек када се овоземаљски живот оконча, могућно је сагледати колико је био испуњен и остварен. То посебно важи за писце и професоре универзитета, иза којих остају само њихова дјела и, евентуално, њихово духовно потомство.

Привилегија је била познавати Иву Тартаљу, већа – имати га за професора, још већа – за ментора и уредника књиге, а највећа – за ријетког, оданог и истинског пријатеља, који се човјеку нађе кад год му је тешко и потребно, а посебно када он то процијени да вам је потешна подршка или помоћ било које врсте. Са својих деведесет година, и са јаким боловима у стопалу, појавио се да чује шта ћу рећи о Раду Драинцу, доносећи ми на дар ријетко издање Драинчевог *Ероџикона*. Пријатељска оданост била је јача и од бремена година, и од болова.

Као ментор је пратио свако слово, ријеч и реченицу; обиљежавао графитном оловком проблематична мјеста; исписивао на маргинама сугестије. Био ми је истовремено и ментор, и лектор, и коректор, а онда се понудио за уредника и рецензента, обезбиједио академика Никшу Стипчевића за другог рецензента, и објавио ми је *Српски надреализам и роман* (1980) у престижној библиотеци Српске књижевне задруге, ризикујући неспоразум са њему драгим пријатељем. Тврда је била ријеч и тврда вјера Иве Тартаље; тврђе нема. Био је морални витез и духовни племић. Ни физички ситнијега човјека, ни веће моралне громаде. Није био црквен, не знам колико је био вјерник, али је био светац који хода; човјек највишег моралног реда.

Није ни чудо што је био такав. Његова лоза зна за себе – судећи према књизи Синише Тартаље: *Obitelj Tartaglia i Split – neraskidive veze – 1150–2010* – безмало цио миленијум. Овај рођени Београђанин, Србин по избору, опредјељењу и књижевној култури, поријеком је приморац, медитеранац, сплитски аристократа. Прапредак – родоначелник породице Тартаља – је Андрија Михације(а), племић. Морао је бити значајан чим му је име записано још у XIII вијеку и урезано у породично памћење. Изворно презиме Јакулић, јавља се и Јаковлић, забиљежено у XV вијеку, промијењено је у Тарталић, па у Тартаља, што је породично презиме већ од XVI стољећа. Мора да је неки предак „тепао”, можда помало муцао (*tartagliare* – тепати, муцати), па би презимену Тартаља одговарало у преводу – Тепавац или Тепавчевић.

Тартаље носе венецијанску грофовску титулу – (Conte Veneto), стечену за заслуге у борбама против Турака, од 1444. године. За цијело је нијесу стекли због тепања. Никад нико није чуо Иву Тартаљу да се тиме хвалио. А имао је чиме.

Иво Тартаља је рођен у Београду 1930. године. Мора да је дјететом био живахан, судећи по стиховима његовога нешто старијег друга, Драгана Лукића („Ивин воз”). Завршио је Основну школу „Вук Караџић”, па Прву мушку гимназију, а онда Филозофски факултет, групу за филозофију.

Године 1954. професор Војислав Ђурић, тада у зениту, кога смо – због његовога држања и физичке љепоте – звали Зевс, обнавља, наново оснива Катедру за општу књижевност и теорију књижевности, и тражи асистента. Позвао је Иву Тартаљу, рачунајући да ће га преусмјерити са филозофије на теорију књижевности. Легенда каже да је млади Тартаља рекао да му позив професора Ђурића чини част, али да има озбиљан морални проблем због којег не може позив прихватити. Има један младић – кажу да је то рекао Иво Тартаља – који је бољи и мало старији од њега, а који се зове Никола Милошевић, па он не би себи дозволио да прије Милошевића уђе на Универзитет. Није тешко замислити колико је професор Ђурић био зачуђен и задивљен моралном скрупулозношћу двадесетпетогодишњака, па се према његовом витешком држању понио као витез – позвао је обојицу, и тако је катедра у оснивању добила два будућа велика професора. Нијесам о овоме питао ни Иву ни Николу, мада сам с обојицом био врло близак, али је прича толико добра, и толико личи на Иву Тартаљу, да заслужује да буде записана – и због Војислава Ђурића, и због Иве Тартаље, и због Николе Милошевића, па и због мене као студента, њих све тројице. Дакле, 1955. године Иво Тартаља је изабран за асистента на Катедри за општу књижевност и теорију књижевности тада Филозофског,

касније Филолошког факултета, и на тој катедри ће остати пуних четрдесет година, до одласка у пензију 1995.

Поред наставе на основном степену студија, држао је курсеве на постдипломским студијама у Београду, Новом Саду и Приштини, а по више семестара предавао је теорију књижевности на новооснованим факултетима у Нишу и Крагујевцу. Ријетко је ко тако пажљиво и правдољубиво прегледао писмене задатке као професор Иво Тартаља, од асистентских дана до краја каријере. Исправљо би их графитном оловком и распоређивао у шест основних група, што је одговарало оцјенама од „пет” до „десет”. Између тих хрпица стављао је радове око чије оцјене се колебао. Потом би замолио за мишљење другог члана комисије, задржавајући се нарочито на радовима „између” и враћајући им се некад и по више пута. Тек кад би све било вишеструко размотрено, продискутовано и усаглашено, уписивао је оцјене. Толико стрпљења, пажње и правдољубивости, али и строгости, тешко да је ко други показивао. Волио сам га за читаоца мојих радова.

Иво Тартаља је докторирао 1961. године с темом *Почеци рада на историји ошће књижевности код Срба* пред комисијом: др Драгољуб Павловић, др Војислав Ђурић (руководилац при изради) и др Милош Ђорђевић. Дисертација је објављена под истим насловом, са мањим допунама и напоменама, у серији „Посебна издања” Српске академије наука и уметности 1964. године, на основу реферата академика Драгољуба Павловића и дописног члана Војислава Ђурића, тада секретара Одељења литературе и језика, и уредника публикације.

Проучавање историје опште књижевности код Срба значило је изграђивање књижевнонаучног памћења и стварање историјске самосвијести. Ништа што се догађало на плану опште књижевности код Срба не може се одвојити од националне књижевности и прилика у њој. Општа књижевност не поништава националну, па ни малу књижевност. Тартаљина дисертација је била пионирско истраживачко дјело у правом смислу ријечи. У њој сам нашао права мала и велика чуда. Дисертација носи дух Катедре на којој је настала, па и дух Војислава Ђурића: он је својим прегледом књижевних теорија сагледавао и дочаравао поетички динамизам у времену, срећно спајајући историјско и теоријско проучавање књижевности. Ово дјело је узоран примјер сажетости и густог ткања, што није само Тартаљина стилистичка особина. Када ме млади људи покушавају фасцинирати помодним страним књигама, упутим их да прочитају Тартаљину дисертацију – сазнаће нешто више о себи и својој култури у свјетском контексту. Пишући о проучавању опште књижевности код Срба до оснивања Катедре за општу

књижевност, Тартаља је дао историју почетка изучавања српске књижевности, славистике и романистике, истакавши најзначајније проучаваоце: Теодора Петрановића, Матију Бана, Алексу Вукомановића, Ђуру Даничића, Стојана Новаковића...

Иво Тартаља је увијек био захвалан Војиславу Ђурићу на ономе што је урадио за проучавање књижевности, прије свега – опште књижевности код Срба; на обнови Катедре за општу књижевност, односно Института за књижевност. Говорио је да је Ђурић радио и урадио за тројицу. Тартаља је био Ђурићев најпоузданији сарадник. У Центру (Институту) за књижевност и уметност Иво Тартаља је био годинама референт за естетику (1960–1968). У Институту је уређивао едицију „Српска књижевна критика”, а у Српској књижевној задрузи библиотеку „Књижевна мисао”. У САНУ је био секретар Одбора за критичка издања (1972–1975).

Није лако било студенту филозофије прећи у филолошке воде и бавити се питањима историје и теорије књижевности. Мост је била естетика и тај мост Тартаља никад неће занемарити. Естетика је помогла Тартаљи да поставља и решава термилошка и општа методолошка питања; да уђе у поетичка истраживања, било да је ријеч о општим поетичким питањима, питањима поетике жанра, или поетике појединачних пјесника и писаца; да постави права и најтежа питања: о односу опште и националне књижевности, па теорије, историје књижевности и књижевне критике, питање односа опште књижевности и вриједности, питање стабилности књижевне историје и њенога предмета, односа опште књижевности и књижевности малих народа, односа књижевности и институција, књижевности и идеологије.

Припадник малог народа – малог језика и књижевности – има шта да каже великом и да дадне свој допринос општој књижевности. Тартаља је морао систематски приступити изучавању свјетске књижевности, теорији књижевности, књижевне мисли, националне и опште. Морао је знати стране језике, и знао их је доста и темељно: немачки, француски, италијански, енглески; служио се шпанским, читао на латинском. Мора бити да се сналазио и у руском. Његова скромност је скривала чак и знање језика. У сваком случају, довољно је језика познавао да се могао компетентно бавити свјетском књижевношћу и равноправно разговарати са европским компаратистима.

На Тартаљину докторску дисертацију природно се наставила његова књига *Ђуре Даничића лекције из естетике* (1968). Ђура Даничић је један од Тартаљиних културних јунака – човјек у магистралном току европске књижевне и језичке мисли свога доба; Вуков слѣдбеник и духовни потомак; непревазиђен преводилац

Сіароіа завјейіа – преводилац као пјесник, који је у својим преводима *Библије* створио ритмичку српску прозу; бриљантан ум и дух. Тартаљина књига је била културни догађај и откриће, и заљубила је књижевну јавност. Требало би се тим првим Тартаљиним књигама враћати и наставити његове истраживачке напоре. Не толико због Тартаље, колико због нас, нашег културног памћења и историјске самосвијести. Тартаља је у овој књизи здружио неколико својих истраживачких и научних врлина: поштовање текста и склоност ка текстолошком раду, осјећање историје, оданост естетици, посматрање духовних феномена у компаративном контексту, свијест о националним вриједностима и о потреби њиховог самјерања са свјетским, склоност ка проблемском мишљењу, тежњу за успостављањем континуитета и културног идентитета, превредновање традиције и враћање у памћење затурених и занемарених, а правих вриједности. Његова открића су често, по ријечима Душана Иванића, права „епифанијска озарења”, *Ђуре Даничића лекције из естетике* „тешко достижан примјер критичког приређивања дјела ове врсте” (Д. Иванић).

Иво Тартаља је, очевидно, често консултовао речнике, и то на разним језицима. Природно је то за човјека који тежи прецизности, јасности, терминолошкој чистоти, али и за тумача стиха, пјесме, значења књижевног дјела. Иво је био и једно и друго. У речницима је згуснуто и сабијено свезнање свијета. Лексиколошка, енциклопедијска парадигма подразумијева згушњавање. Није онда чудо што поштовалац „густог ткања” и сажетости постаје од читаоца – писац речника. Референт за естетику Војислава Ђурића постао је писац својеврсног естетичког речника – обимом мале књиге необичног наслова: *До праестетике* (2007); красне и мени драге књиге о којој није много писано. Наслови њених поглавља су кратки, најчешће једна ријеч, термин: „Лепо”, „Дочаравање”, „Прабајка”, „Тип”, „Смешно”, „Игре и ликови”, „Архитект”?, До прапоетике – све „прапотопске теме”, како ми је написао у посвети, надајући се да око њих нећу дангубити. Све су то својеврсне одреднице једног „праестетског” речника, који се супротставља јаловој помодности и неодговорности пред терминима, појмовима и значењима. Књига *До праестетике* завршава се поглављем „До прапоетике”, које има поднаслов „Песма и певање у народним песмама из Вукове збирке”. Није ли то већ најаву књиге *Песма о њесми?* Можда и алузија на Тартаљино ремек-дјело *Пријоведачева естетика* с поднасловом *Прилој њознавању Андрићеве њоеитике*. Из ових наслова и поднаслова слуги се Тартаљино виђење односа естетике и поетике и потврђује се наша слуги да је естетика била онај мост којим је Тартаља прелазио од филозофије ка науци и

књижевности, и обрнуто. У завршном поглављу књиге *До праесстетике* – „До прапоетике” – Тартаља се бави и пјесмом „Марко Краљевић и вила”, а прије свега, казном која је задесила Милоша Обилића зато што се „дрзнуо да запева гласом који му је од природе дат”, а који је љепши од вилинога гласа. Милош је „оличење певача који страда ни крив ни дужан, само због лепоте свог певања и због зависти коју својим божјим даром изазива”. Тартаља закључује књигу о праестетици ставом: „пре свих поетика и свих теоретичара уметности народ је у песмама неговао своју поетику”. Поетика се, дакле, ишчитава из поезије, поготову из „песме о песми”.

Књига *Песма о песми*, објављена је у Колу CV Српске књижевне задруге, као 708. по реду, 2013. године и донијела своје писцу лијепа признања – награду „Ђорђе Јовановић” и награду Матице српске „Младен Лесковац”. Посветом, коју ми је написао на насловној страни, поносиће се и моји потомци – није се Иво олако разметао крупним ријечима: „Јовану, Свом великом пријатељу и благонаклоном рецензенту ове књиге, Иво.”

Писац ове књиге креће се диљем и „широм књижевности”, како стоји у поднаслову, и у временском, и у просторном, и у језичком, и у жанровском смислу: од Хомера до Моме Капора, Драгомира Брајковића и Драгослава Дедовића; од Грчке до Енглеске; од Србије и Хрватске до Француске и Италије, од Америке до Русије; од старогрчког преко енглеског, италијанског, француског и шпанског до руског језика; од епа, преко трагедије, комедије, лирике, трагикомедије и драме до романа и приповијетке. И у овој својој књизи, у њеној првој реченици, Тартаља подсјећа на Војислава Ђурића – на његову антологију *Лирика у свейској књижевности* (1982) и на њене двадесет четири пјесме о пјесништву, смјештене у првом одјељку – учвршћујући непрекинути научни ланац. Синтагма „песма у песми” јесте поетски цитат, а у овој књизи је „сабирно сочиво” за разноврдне видове пјесничке самосвијести, што је, очито, била пјесничка потреба откад је књижевности. Ово Тартаљино дјело је стручњаку драгоцјен подстицај и приручник, а лаику лијепа, богата и разноврсна лектира. Змајева „Песма о песми”, из које је Тартаља, као вид омажа Змају, преузео наслов за своју књигу, чини „понос и част српске књижевности”, како је то рекао Младен Лесковац, нарочито када се сучели с највећим пјесмама свјетске књижевности истог или сродног тематског усмјерења. Та пјесма је својом дубином дала допринос естетичкој и књижевној мисли, јер Змајевој ријечи *дочаравати* и *дочаравати* Тартаља не налази равне у језицима свијета. Од те ријечи Тартаља прави естетички и поетички термин и тај термин уноси у своју *Праесстетику*, али га је претходно провјерио на Андрићевом дјелу.

Дочаравање је српски – Змајев и Тартаљин – допринос естетичкој мисли свијета, јер књижевност није ни сликање ни описивање већ дочаравање. Умјетник кад говори – дочарава. У тој једној ријечи је тријумф језика и поезије и на небу мисли о књижевности и умјетности. Вриједи и због једне ријечи поживјети, ако је права.

Тартаља је годинама предавао теорију књижевности, углавном на првој години студија. Богато наставничко искуство уобличило се у уџбеник *Теорија књижевности* за средње школе (1998). Писац полази од термина и појма *књижевност* и књижевности сродних појмова, преко укрштања естетике и филологије, књижевне критике и историје књижевности, сарадње књижевних струка – до настанка теорије књижевности. Потом се успостављају релације књижевности и цивилизације, па се тематизује однос пјесништва према вјеровању, науци, другим умјетностима, политици, моралу и језику. Слиједи поглавље о елементима стиха (еуфонија, ритам, систем версификације, стих и строфа, слободан стих и проза), па о елементима стила (језик у естетској функцији, избор ријечи, стилске фигуре, тропи). Питања стила и стилистике доминирају и у поглављу „Свет ликова и ликови света”, гдје се говори о фигурама казивања, миту – персонификацији, алегорији и идеји, симболу и наговјештају, гротесци и скривеном проблему, и о апсурдној књижевности. Затим се прелази на питања класификације, односно разврставања књижевних дјела, на проблеме родова и врста, и књига се завршава критичким прегледом могућности тумачења књижевности. Непретенциозна и корисна, ова књига младом човјеку разјашњава појмове илуструјући их врло упечатљивим, некад и сасвим модерним примјерима.

Не може се проучавати ни српска ни општа књижевност XX вијека, а да се занемарује утопија и антиутопија. Један моћан ток свјетске књижевности у том је знаку. Нијесам ни претпостављао да српска књижевност и култура и у том погледу држе корак са свијетом, и то много прије Ћосићеве *Бајке* и Пекићеве антиутопијске трилогије. Књига Иве Тартаље *Београд XXI века. Из старих ујтопија и антиујтопија* (1989), отворила ми је очи; књига која прелази границе белетристике, али остаје у сфери лијепог и љепоте – у сфери естетике. Двапут сам писао о тој необичној и изузетној књизи, насталој из велике Тартаљине љубави и бриге за Београд; из његовога „сна о граду”, који је у себи сублимирао многе велике српске снове и сањаре. Изгледа да је Иво Тартаља из београдских грађевина и снова о граду и грађевинама црпио своју снагу и имагинацију, своја књижевна и поетичка начела, баш као Иво Андрић из клесаног и сложеног камена у зидинама Дубровника: отуда зрачи „мирна снага, власт над собом и страст за стварањем”.

Као да су сва три начела заједничка Андрићу и Тартаљи. Тартаљин сан о граду прати ауторе који су се на крилима маште храбро залијетали у будућност, вођени љепотом и сврсисходношћу градње и идејом о што људскијем и удобнијем животу човјека у будућем Београду. Израњају кутлурни јунаци и причају се приче о њима и њиховим сновима: Милан Јовановић, љекар и књижевник; Емилијан Јосимовић, математичар и геометар, Милан Кујунџић Абердар, пјесник, професор филозофије на Великој школи; Ђорђе Натошевић, безмало заборављени, даровити сањар, главни јунак Тартаљине књиге, који испод његовог пера израста у громаду; Стојан Новаковић, који прати Тартаљу још од прве књиге, и многи други. Своју причу о анонимном спису „Београд после 100 година” Тартаља води као детективски роман који треба да одговори на питање: Ко је написао анонимни текст? Управо се овдје показује мајсторство Тартаљиног истраживања и приповиједања. Српска антиутопијска фикцијска проза (Светолик Ранковић) јавља се истовремено кад и претеча антиутопијског романа Херберт Велс са својим романом *Машина Времена* (1895). То су изузетно значајна Тартаљина открића и увиди.

Тартаљино ремек-дјело је његова прва књига о Иви Андрићу – *Приповедачева естетика. Прилој ироучавању Андрићеве иоеитике* (1979). Њој слиједи *Пућ иоред знакова: итрајом Андрићеве сиваралаиштва* (1991). Те двије књиге представљају Тартаљу као врхунског тумача Андрићевог дјела и чине једну драгоцену цјелину. Из наслова је јасно да је прва књига естетичко-поетичка, дакле – теоријска, мада је усмјерена на једног писца и, поглавито, на једно његово дјело – кратки роман *Проклеџа авлија*. Али скрупулозан човјек, који се бави једним Андрићевим дјелом, мора непрестано имати у виду и цјелокупан пишчев опус, и његове релације према другим писцима националне и свјетске књижевности. Тартаља поставља своје истраживање у шири компаративни контекст од источњачких књижевности, Гилгамеша, Хомера и *Библије* до Елиота, Камија и Томаса Мана. Писац свјетског значаја посматра се у релацијама са свјетском књижевношћу, па је *Приповедачева естетика* нужно компаративистички усмјерена и вођена, и једна је од најбољих српских књижевних студија. Она је много више од монографске студије о једном писцу. То је књига о крупним, па и најкрупнијим, естетичко-поетичким питањима: о уживљавању и говору уживљавања, о дочаравању као специфично књижевном и умјетничком послу, о проблемима теорије приповиједања, прије свега, о наратору, типовима наратора и наратије, о вишегласју приповједача у роману, односно у *Проклејој авлији*, па је Тартаљина књига већ 1979. године дубоко уроњена у воде модерне књижевно-

научне дисциплине – нартологије – иако ту дисциплину једва да и спомиње. Није Тартаљи до модерности и помодности већ до озбиљног решавања кључних естетичких и поетичких питања. Тартаља изузетно усмјерено и плодно решава однос општег, посебног и појединачног: бавећи се конкретним дјелом конкретног писца, он казује много тога значајног за његов цјелокупан опус, посматра тај опус у контексту свјетске књижевности, постављајући, истовремено и решавајући, најопштија питања естетике и поетике. Иако је ова књига теоријска, што ће рећи да поставља и посматра проблеме на равни синхроније, она по правилу има свијест о историји појма који дефинише и проблема који решава, као што прати настанак и развој појединих Андрићевих идеја и замисли. Стваралачки процес, по дефиницији, укључује аспект времена, односно дијахронију – процес траје, одвија се у времену. Од идеје о неком роману до њене реализације Андрићу је требало од двадесет до двадесет пет година, а седамнаест је година између тога првог Тартаљиног рада о Андрићу: „Есеји и записи Ива Андрића” и *Приповедачеве есејистике*, односно три деценије између тога првог Тартаљиног рада о Андрићу и *Пушта њоред знакова*. Тартаља је слиједио Хорацијев и Андрићев савјет: „Пожури полако”.

Приповедачева есејистика је настајала у три фазе као серија појединачних огледа који су се касније слили и повезали у цјелину. Прво су настајали радови о дјелима, која је Андрић за живота објавио, затим они о постхумо објављеним дјелима, и најзад је дошло на ред проучавање рукописне заоставштине. Пратећи историју настанка књижевног дјела, полазећи од *Пра-ћуирије* и *Пра-авлије* ка коначном тексту, Тартаља се спушта у пишчеву радионицу, пратећи процес стварања и настанка књижевног дјела – процес „урезивања знака”. Истраживач увијек открива нешто непознато и ново, истичући вриједност мање хваљених приповиједака („Слепац”, „Панорама”), па се „Панорама” квалификује као „философска поема” која открива „нестално лице света” очима једног космополите, и ријеч *панорама* добија на својој вишезначности и сугестивности. Двије Тартаљине књиге о Андрићу истовремено су и књиге о умјетности приповиједања уопште – о приповедачевој и приповедачкој естетици. Иво Тартаља је, несумњиво, један од најоданијих и најтемељнијих Андрићевих тумача, ако није најоданији и најтемељнији. Озбиљан савремени истраживач Андрићевог опуса морао би проћи Тартаљин пут поред знакова.

Као што је природан пут од Тартаљине дисертације до књиге *Ђуре Даничића лекција из есејистике*, тако је природно и Тартаљино интересовање за водеће српске критичаре и теоретичаре с краја XIX и почетка XX вијека – Љубомира Недића и Богдана Поповића.

Недић је, као и Тартаља, по образовању филозоф, али се највише остварио у књижевној критици. Тартаља је приредио Недићеве *Студије и критике* (1977), и његови радови о Недићу су вјероватно најбоље што је о Недићу написано. Приредио је три књиге *Сабраних дела Бојдана Појовића* (2001): *О уметности и стилу*, *Књижевна теорија и естетика* и *Листови и групи чланци*. Приредио је лијепу и драгоцјену књигу свога професора руског језика Војина Ракића о Богдану Поповићу виђеном изблиза, очима његовога студента: Богдан Поповић: *Из разговора и сећања давних* (2004). Тартаља је у приређивачком послу несебично давао своју енергију и знање другоме, узорно приређујући дјела која су му повјерена, односно која је сматрао да их вриједи приредити и објавити.

Тартаља је био једнако успјешан када је радио историјско-поетичке синтезе и књижевноисторијске, или стилистичке, бриљантне аналитичке минијатуре, посебно када је освјетљавао тамна мјеста и откривао „тајну”, као у каквој детективској причи. Он је своја стилистичка знања и умења упошљавао у књижевноисторијска открића, а безмало свака његова књига доноси и лијепе текстолошке анализе и увиде.

Душан Иванић, кога су Драгиша Живковић и Иво Тартаља веома цијенили, каже за Тартаљу да није био „брзац” већ да је „хладноков”, „од рода Лазе Костића”; он „своје налазе оставља да се кристализују и дозивају, стапају с властитим или туђим налазима и израћају у новом руху; или им прилази с неочекивано нове стране, готово у ироничној дистанци”, а некима од њих се враћа из књиге у књигу, провјеравајући их и потврђујући, попут више пута помињаног *дочаравања*.

Иво Тартаља је вишедеценијски сарадник Матице српске.

За своје проучавање српске књижевности добио је награду „Младен Лесковац” за 2012, 2013. и 2014. годину, која му је уручена 2015. Захваљујући се на награди – подсјећа нас Душан Иванић, тада предсједник Жирија – Тартаља је рекао да му то није прва награда коју му Матица додјељује. За њега су Матичини фондови старе књиге и старе и ријетке периодике, али и Рукописно одељење Матице српске, са заоставштинама Ђорђа Натопшевића, Милана Јовановића Морског, Милана Јовановића Стоимировића и пјесмама Уроша Миланковића, били извори бројних и највећих награда.

У *Лейопису Матице српске* објављује од 1955. године, а у *Зборнику Матице српске за књижевности и језик* од 1967. Био је члан Жирија Матице српске за додјелу награде „Младен Лесковац” од 2002. до 2013, а 2010. је постао дародавац Матице српске поклоном бројних књига и часописа Библиотеци. За члана сарадника Матице српске изабран је 1973. године, а за сталног члана сарадника

2004. године. Био је члан Уређивачког одбора *Зборника Матице српске за књижевност и језик* двадесет пет година. Када ми је на Богојављење 2000. године, уочи моје крсне славе и имендана, тадашњи предсједник Матице српске, Божидар Ковачек, саопштио да *морам* да преузем часопис као главни и одговорни уредник, смрзао сам се од осјећања одговорности. У редакцији су тада већ били професори неупредиво значајнији од мене и по дјелу, и по годинама, и по звањима, и по угледу: Иво Тартаља, Јован Деретић, Новица Петковић, Томислав Бекић, Марија Клеут... Морао сам да бирам неку нову, „своју” редакцију или да неке од њих оставим. Све сам их замолио да остану, јер сам увијек био за најбоље. Знам да су ме барем тројица њих предлагала за главног уредника, па нека ме сада трпе. Желели сте – слушајте. Нико никад брже није писао рецензије приспјелих радова од Јована Деретића; нико уредније и прецизније од Иве Таратље. Имао сам од њих подршку кад ми је било најпотребније. Хвала им и покојнима. Из редакције су отишли када и из живота.

Записујем, на крају, неколико згода – „цртица” из живота – без којих би лик Иве Тартаље био непотпун. Прва је из јуна 1968. године, са студентских демонстрација:

Препуна Сала хероја, и балкон. Стоји се са стране. Атмосфера запаљива, узаврела. Прочитан је и предлог да се Београдски универзитет преименује у Црвени универзитет „Карл Маркс”. Маса вришти – Андрић би рекао: урла – од одушевљења. Ја – збуњен, голобради бруцош, без положеног испита, бленем и памтим.

Говорници се смјењују. За говорницу излази један млад професор, ситан растом. Говори тихо, једва се чује. И са паузама између ријечи и реченица. Очито се мучи, тражећи праве ријечи. Рекао је, отприлике, ово:

– Драге младе колеге, ваш протест и највећи број ваших захтева безрезервно подржавам. Уз вас сам у борби за социјалну правду. С преименовањем Универзитета не би требало журити. То није неопходно и не видим шта тиме добијамо. Смита ми ова фарба на којој инсистирате. Сумњива је, већ у начелу, свака офарбана наука, без обзира каква та боја била. Београдски универзитет нема разлога да се стиди свога имена и своје историје. Много је великих, славних имена – студената и професора – прошло кроз овај Универзитет. Ако би икад требало давати неко друго име Универзитету у Београду, онда би га, прво, требало тражити између великим именима српске науке, књижевности, културе, уметности, а овај народ је дао више имена светског значаја. Сва та имена обухвата кровно име – Универзитет у Београду. Класици марксизма су задужили политичку, економску, социолошку, па и филозофску мисао,

али им се отела понека реч о Србима која их баш не препоручује за име Универзитета у Београду.

Човјек ућута. Шок. Тајац десетак секунди. А онда – звиждуци, протести, уа–повици. Он стоји мирно док се талас протеста не стиша, а онда додаде:

– Рекох што рекох, и остадох при реченом. А остајем и са вама.

Тада се овај ситни човјек мирно повуче са говорнице и сједе у први ред, међу професоре.

Од чега је овај човјек направљен? – питао сам се. Како је остао миран пред преко пет хиљада запаљених младих људи? Зар се нађе само један једини човјек, са презименом Тартаља, да брани име српског универзитета?

Тада сам схватио да је тај растом мали човјек – НЕТКО. И од јуна 1968. поштујем га као моралну громаду.

Штета би била да ово остане незаписано.

Друга анегдота је сувише лична, али много говори о Иви Тартаљи као о професору и човјеку, и објашњава моју приврженост њему:

Дошао вакат да пријавим магистарски рад. Мучим се с темом. Хтио бих да ријешим своје дилеме око надреалиста и њиховог односа према роману. Повјерим своју музицу Љубиши Јеремићу, тада асистенту, с којим сам се доста добро разумијевао. Он ме шаље код Војислава Ђурића и код Иве Тартаље. Иво је најпрецизнији и најлогичнији; смислиће он већ нешто. Тако ме Љубиша осоколи.

Потпашем се, па код Иве. Договорисмо се неочекивано брзо. Он је формулисао неку до зла бога дугачку, али веома прецизну тему; никад је нијесам запамтио.

Ишло је ужасно тешко и споро. Иво је већ био дигао руке од мене. Онда се појавим с дјеловима текста. Човјек чита, исписује примједбе, разговарамо. Послије првих педесет страна, отворио ми је кућу. Виђали смо се у његовом стану. Кад писање крене, онда иде.

Завршисмо.

Професор ме зове негдје на пиће, па да, уз пиће, разговарамо о раду. То *негдје* је био клуб САНУ. Пиће је било – чај, који пијем само у болести. Разговор је текао, отприлике, овако:

– Колега Делићу, имам неколико предлога. Први је да пређемо „на ти”.

– Прихваћено. Уз ово ћемо пиће лакше.

– Друго, молим те, да примиш једно моје извињење, како бисмо остали пријатељи и како би све међу нама било чисто. Наиме, ја сам мислио да ти ово никад нећеш урадити; да си неозбиљан и неодговоран. А ти, ево, уради. За тако ружну помисао упућујем ти велико извињење.

Ћутим, изненађен. Гледам га нетремице. Овај човјек није од овога свијета.

– Драги Иво, немаш ти шта да се извињаваш. Ја сам крив. Дуго ми је требало да почнем да пишем. Да сам био на твом мјесту, ја бих овога кандидата отјерао кући, под Дурмитор, да ради оно што зна – да коси траву и чува овце. А ко се још извињава зато што је помислио оно што би сваки паметан човјек помислио. Хвала ти на стрпљењу. И на овом разговору.

– Треће, честитам. Урадио си добар рад. Предлажем ти да га бранимо као докторску тезу. Моја брига је да то административно уредим.

– Ја сам, Иво, прилично непристојан и непослушан човјек. Мораћу ти одбити овај предлог. Дако некако напишем дисертацију.

– То није рационално. Уложио си велику енергију и време. Ово је сасвим добра дисертација. Била би ти лепа одбрана. Изгубићеш још много времена. Уз то, статус, новац, породица, стан.

– Ријеч је пала. То смо завршили.

– Добро, кад тако хоћеш. Изгледа ми, ипак се познајемо: знао сам да ћеш ми овако одговорити, и због тога жалим. Ево још једне понуде, утешне. Ти, вероватно знаш, да ја уређујем „Књижевну мисао” у Српској књижевној задрузи. Ја бих радо предложио твоју књигу за објављивање, ако ти опет немаш нешто против.

– То се не одбија. Хвала, Иво. Имаћу, ако бог да, двије прве књиге у 1980. години, у двјема кућама због којих ће моја мајка бити срећна – у Матици српској и у Српској књижевној задрузи. То је неупоредиво више од дисертације.

Толико бриге о мени никад нико није показао током мога школовања. И никад нико други није ни помислио на извињење због нечега што је о мени нешто непримјерено помислио.

Толико чистоте у људске односе уносио је само Иво Тартаља.

Трећа анегдота је „из друге руке”; чуо сам је од часних људи, али нијесам сигуран да су све појединости тачне. Догађај је истинит и збио се у Тарталином винограду. Одлазио је радо у свој виноград, да га обиђе и нешто у њему пршне. Тучи се са брдом од човјека који је приметно пун цак грожђа и враћа се из бербе.

– Добар дан, господине. Одакле Вам то грожђе.

– Убрао својим рукама. Бог дао – родило. Изволи па бери.

– А знате ли чији је то виноград? – мирно ће Иво.

– Немам појма – одговара грдосија.

Гледају се ситан старац, професор у деветој деценији живота, и крупна људина, берач туђег винограда, харачлија, двапут млађи и тежи од професора.

– То је, господине, мој виноград и моје грозђе. Будите љубавни, па тај цак ставите у ауто.

Рмпалија гледа мирног, одлучног старчића, који не показује ни мрву страха пред његовом силом, скида са плећа приметити цак грозђа и ставља га у професоров ауто. Професор вади из аута кесу, пуни је својим рукама и пружа лопову:

– Изволите, освежите се, и понесите деци. Биће Вам то довољно. Хвала Вам што сте ми убрали грозђе, али више немојте овамо долазити. Има људи који не дозвољавају понижење.

Бјеше то храбар и постојан човјек, који није допуштао понижење. Непомјерљив у својим увјерењима.

Када се драг, близак и велики човјек пресели на онај свијет, осјети се, прво, бол, па празнина, а онда се тај човјек јавља у правој и стварној величини; расте у нашим унутарњим очима; васкрсава изнутра, постајући најбољи дио наше личности. Сусрети с њим претварају се у златни талог успомена и он се преображава у непоткупљиво и драгоцјено огледало у којем се повремено огледнемо, не без страха за свој лик који ћемо тамо угледати: да ли је тај лик достојан огледала. Велики зналац, велики и темељан научник, противник мистификације и продавања магле, строг и праведан професор, један од ријетких који ме је много задужио, а мало сам му узвратио. Мој драги професор и пријатељ Иво Тартаља, од кога се, све и кад бих хтио, не могу одвојити, до посљедње искре свијести. Баш као што се он тешко одвајао од својих рано преминулих бивших студената. Тако је поводом смрти писца Радослава Братића упутио телеграм Братићевој супрузи Габриели, коју није познавао: „Примите изразе искреног саучешћа због губитка драгог Радослава. Његов стари професор Иво Тартаља.”

Можда се изнад ових мојих ријечи дубоке оданости драгом упокојеном професору Иви Тартаљи вије, попут магле, и један прамен душе заједничког пријатеља Радослава Братића.

Др Јован М. Делић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српску књижевност са
јужнословенским књижевностима
jovandelic.delic@gmail.com